

СЕКЦІЯ 5

СОЦІОГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

*Агафонова Марія Володимирівна,
провідний економіст відділу
моделювання та прогнозування економічного розвитку;
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»*

ЯКІСТЬ ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова інтервенція рф на територію України спричинила приголомшливі людські страждання та руйнування, знизивши рівень та якість життя, тим самим призвівши до значного зростання соціальної ексклюзії в Україні. Згідно Звіту Світового Банку кількість українців, які живуть за межею бідності, зростає протягом 2020-2023 рр. на 1,8 мільйона осіб, що становить близько 29% всього населення країни[1].

В цьому контексті дослідження якості життя мешканців України як серед країн Східної Європи, так і в розрізі міст України потребує на особливу увагу. Індекс якості життя в Україні серед країн Східної Європи в розрізі факторів (згідно світового рейтингового дослідження *Numbeo*²) представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Індекс якості життя в Україні серед країн Східної Європи в розрізі факторів

Ранг	Країна		Індекс якості життя	Індекс купівельної спроможності	Індекс безпеки	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя	Співвідношення ціни нерухомості та доходу	Індекс часу поїздки на дорогу	Індекс забруднення	Кліматичний індекс
1	Чеська Республіка	2021	156,3	56,4	74,7	75,4	49,2	15,5	29,7	36,3	77,1
		2024	163,6	64,9	73,2	75,5	48,6	12,9	29,2	34,8	79,1
2	Словацька Республіка	2021	149,7	50,4	70,3	60,9	49,1	11,1	27,8	39,1	78,1
		2024	148,7	55,8	68,9	59,2	47,9	14,5	27,4	37,2	78,1

² світове рейтингове дослідження *Numbeo* базується на даних соціологічних опитувань в розрізі країн та міст світу, оцінюючи Індекс якості життя як оцінку загальної якості життя, виміряну за допомогою емпіричної формули із використанням наступних факторів: Індекс купівельної спроможності, Індекс безпеки, Індекс охорони здоров'я, Індекс вартості життя, співвідношення ціни нерухомості та доходу, Індекс часу поїздки на дорогу, Індекс забруднення та кліматичний Індекс.

Продовження таблиці 1

3	Польща	2021	132,6	47,1	70,7	58,3	42	14	31,3	54,3	75,9
		2024	137,4	66,2	69,3	55,4	41,9	12,2	32,9	57,5	75,9
4	Болгарія	2021	126,3	40,3	61,9	56,1	40,9	9,0	29,4	64,5	82,8
		2024	133,5	52,6	62,9	57,2	38,7	8,9	29,1	63,3	82,8
5	Угорщина	2021	134	49,8	65,2	51,6	427	11,6	35,8	47,8	79,5
		2024	133,2	49,8	66,3	54,0	43,4	13,8	35,8	48,0	79,5
6	Румунія	2021	131,7	45,2	71,7	56,1	38,5	10,7	34,1	58,4	77,7
		2024	129,2	48,4	66,3	56,3	38,8	11,0	33,3	58,9	74,9
7	Білорусь	2021	107,3	32,0	39,7	44,4	30,7	16,8	30,1	44,5	64,4
		2024	119,3	39,6	49,2	48,0	27,1	13,7	30,8	44,9	64,4
8	Україна	2021	107,4	30,1	51,7	53,4	29,2	10,8	37,9	64,3	70,8
		2024	107,2	32,2	53,1	55,4	28,6	15,0	37,7	61,8	70,7
9	Росія	2021	101,7	34,6	59,9	58,4	33,2	11,1	44,6	62,3	38,5
		2024	106,1	41,5	60,9	60,9	29,5	16,1	43,2	59,6	45,1

Джерело: сформовано за даними [2]

З табл. 1 видно, що у порівнянні з довоєнним періодом в період повномасштабного військового вторгнення РФ в Україну в низці країн Східної Європи спостерігається позитивна динаміка зміни якості життя, при цьому особливо відчутні зміни відбулися у Чеській Республіці, Польщі, Болгарії, Республіці Білорусь. В Україні попри зниження Індексу якості життя суттєвих позитивних змін зазнав Індекс охорони здоров'я поряд із зменшенням рівня забрудненості в країні.

В регіональному розрізі *Numbeo* оцінює 5 міст України, серед яких: Київ, Харків, Дніпро, Одесу та Львів. Безумовно, в умовах війни найвищий Індекс якості життя буде мати місто, найбільш віддалене від території проведення військових дій, а саме м. Львів. Посівши 15 позицію серед 25 міст Східної Європи з показником індексу якості життя 126,6, м. Львів у 2024 р. випередив м. Київ на 7 позицій, Індекс якості життя якого становив 102,9 (табл. 2).

Таблиця 2

Індекс якості життя міст України в розрізі факторів, 2024 р.

ранг	місто	Індекс якості життя	Індекс купівельної спроможності	Індекс безпеки	Індекс охорони здоров'я	Індекс вартості життя	Співвідношення ціни нерухомості та доходу	Індекс часу поїздки на дорогу	Індекс забруднення	Кліматичний індекс
15	Львів	126,6	35,6	61,8	61,5	28,6	14,7	32,1	49,1	69,6
20	Одеса	107,3	33,1	46,1	50,8	29,3	13,6	36,6	61,3	79,0
21	Харків	106,7	32,7	51,7	48,1	28,7	13,3	38,2	56,9	65,4
22	Київ	102,9	34,8	54,8	57,9	32,3	17,3	43,0	64,4	70,0
23	Дніпро	95,3	33,1	45,1	52,9	28,4	11,9	33,0	80,4	69,5

Джерело: сформовано за даними [3]

В період повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України якість життя українців в містах України зазнала суттєвих та

кардинальних змін. Динаміка зміни Індексу якості життя під час повномасштабного військового вторгнення рф відносно довоєнного часу в розрізі окремих міст України представлена на рис. 1.

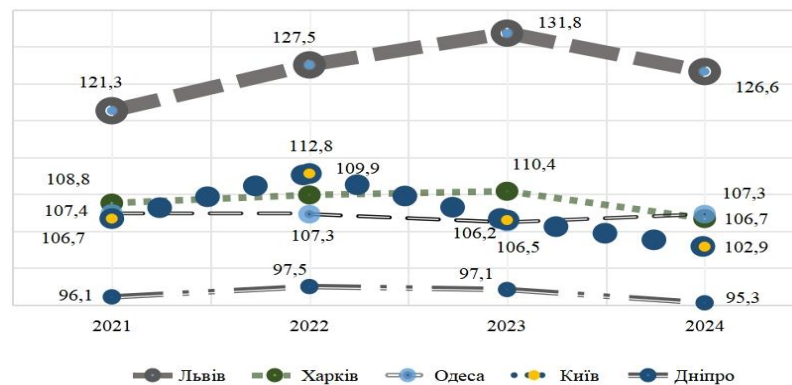

Рис. 1. Динаміка Індексу якості життя в розрізі міст України протягом 2021-2024 рр.

Джерело: побудовано за даними [3]

Як видно з рис. 1 єдиним містом серед міст України, що розглядались у рейтингу, Індекс якості життя якого зріс відносно довоєнного періоду, був Львів (з 121,3 у 2021 р. до 126,6 у 2024 р.). Водночас найсуттєвіша динаміка падіння Індексу була зафіксована в м. Києві (з 106,7 у 2021 р. до 102,9 у 2024 р.) та м. Харкові (з 108,8 у 2021 р. до 106,7 у 2024 р.). У період широкомасштабного військового вторгнення рф на територію України ситуація в містах України навряд чи зазнає суттєвих змін, водночас у період повоєнного відновлення, спрямувавши вектор економічного розвитку на виробництво власної продукції ОПК за підтримки міжнародної донорської спільноти (передусім в рамках проекту ZBROYARI: Manufacturing Freedom³), а також за умов налагодженої співпраці оборонних підприємств України з європейськими стартапами, ВВП на душу населення матиме потенціал до зростання, що відобразиться на позитивній динаміці зміни якості життя населення України.

В умовах безпрецедентних безпекових ризиків, в яких перебувають українці під час повномасштабного військового вторгнення рф, окремого висвітлення потребує питання демографічної кризи в Україні.

Військова агресія рф проти України критично підвищила рівень передчасної смертності українців на тлі значного зниження народжуваності. За даними Центрального Розвідувального Управління, в Україні – найвищий рівень смертності у світі та найнижчий показник народжуваності [4,5]. Згідно даних Опендатабот з посиланням на Міністерство юстиції України, рівень смертності українців за перше півріччя 2024 р. втричі перевищив рівень народжуваності (рис. 2.)

³ ZBROYARI: Manufacturing Freedom - глобальна фандрейзингова кампанія, в рамках якої вироби військового призначення для Сил оборони України закуповуються в українських виробників за кошти іншої держави.

Рис. 2. Народжуваність та смертність українців протягом 2018-2024 рр. (січень-червень), кількість осіб

Джерело: побудовано за даними [6].

Із даних, представлених на графіку випливає, що співвідношення між смертністю та народжуваністю зростає в геометричній прогресії, а саме, у 2018 р. смертність перевищувала народжуваність у 1,8 рази, у 2024 р. - вже у 2,9 рази. Ключовими чинниками різкого сповільнення темпів народжуваності та значного рівня смертності виступають фактори невизначеності та безпекові ризики, які є невід'ємною частиною наслідків повномасштабної агресії рф. Водночас чинником подальшої депопуляції населення України є демографічне старіння населення (за даними 2021 р. частка осіб у віці 60 років і старше становила 24,8% [7]), що зумовлює значне навантаження на публічні фінанси та працююче населення.

Із урахуванням викладених викликів і загроз, дія яких продовжуватиметься і після закінчення війни, чисельність населення України в кордонах 1991 року, за оцінкою Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, на 01 січня 2041 року може скоротитися до 28,9 млн осіб, а на 01 січня 2051-го – до 25,2 [7]. Водночас, згідно прогнозів народонаселення світу на 2024 р., підготовленого Департаментом із економічних і соціальних питань Секретаріату ООН, до 2100 року в Україні може залишитися лише 15,197 мільйона людей з 37,860 млн. станом на 2024 р.[8].

У зв'язку з вищевикладеними викликами, що постали перед нашою державою підкреслимо, що Україна потребує системного стратегічного рішення, яке надасть можливість мінімізувати безпекові ризики та пом'якшити загрози з метою підвищення рівня якості життя українців та забезпечення довгострокового відтворення необхідного обсягу людського капіталу для повоєнного відновлення економіки і формування стійкості країни у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Listening to Citizens of Ukraine. The Poverty and Human Impacts of Russia's Invasion of Ukraine. *World Bank*. May, 2024. URL: <https://thedocs.worldbank.org>

/en/doc/2c2d81f33cb64ac4695818d3cf988fa2-0080012024/original/Listening-to-Ukraine-Poverty-Note.pdf

2. Eastern Europe: Quality of Life Index by Country 2024. *Numbeo*. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/rankings_by_country.jsp?title=2024®ion=151

3. Eastern Europe: Quality of Life Index by City 2024. *Numbeo*. URL: https://www.numbeo.com/quality-of-life/region_rankings.jsp?title=2024®ion=151

4. Country comparisons. Death rate. *CIA.gov*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/death-rate/country-comparison/>

5. Country comparisons. Birth rate. *CIA.gov*. 2024. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/birth-rate/country-comparison/>

6. Смертність в Україні утричі перевищує народжуваність у 2024 р. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2024-6>

7. СТРАТЕГІЯ демографічного розвитку України на період до 2040 року. *Міністерство соціальної політики України*. 28 березня 2024 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/870/>

8. Population Division. Data Portal. *United Nations*. 2024. URL: <https://population.un.org/dataportal/data/indicators/49/locations/804/start/2024/end/2100/table/pivotbylocation?df=9d565403-3a10-41b3-9e79-2e5e6a7ed5b1>